

Dariusz Janyga

Tajwan w przededniu kolonizacji (XVI-XVII wiek)

Nurt SVD 48/1 (135), 211-226

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tajwan w przededniu kolonizacji (XVI-XVII wiek)

Dariusz Janyga

Dr teologii (misjologia). 1989-1992 przebywał na Tajwanie (nauka chińskiego i wolontariat misyjny). 2003 uzyskał licencjat z teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego. 2010 obronił pracę doktorską *Misje dominikańskie na Tajwanie (1626-1949)*. Od 2008 roku przewodnik grup chińskich przybywających do Polski. Od 2010 gościnnie wykłada sinologię na Wydziale Nauk Pedagogicznych UKSW w Warszawie.

Wiek XVI i XVII były okresem walki o wpływy polityczno-gospodarcze na Dalekim Wschodzie pomiędzy Hiszpanią, Portugalią i Holandią. Wszystkie trzy kraje zostały zjednoczone przez Burgundów w wyniku podbojów i małżeństw dynastycznych. W 1477 roku Holandia przeszła pod panowanie Habsburgów, którzy od 1556 roku wywodzili się z linii hiszpańskiej. Po wybuchu powstania przeciwko Hiszpanii (1572), wieloletnich wojnach i ostatecznym oderwaniu się Niderlandów od Królestwa Hiszpanii (1648), stały się one głównymi konkurentami w zdobyciu panowania na morzach i oceanach całego świata.

W tym samym czasie w Chinach postępował upadek dynastii Ming 明 (1368-1644), którą miała zastąpić nowa, obca, bo wywodząca się z Mandżurii, dynastia Qing 清 (1644-1912). Toczące się wojny o cesarski tron Kraju Środka spowodowały m.in. zwiększoną migrację ludności na Tajwan. Także Japonia przeżywała wielkie zmiany polityczno-gospodarcze. Pomimo wycofania się z prób opanowania Tajwanu, jej wpływ nadal pozostał bardzo istotny, choćby ze względów handlowych.

Aby lepiej zrozumieć historię misji w tym okresie, a także działalność misyjną w kolejnych wiekach, należy poznać tło historyczno-kulturowe tej epoki. Emigracja z Fujian 福建, stały kontakt z Japonią, kontakty Europejczyków z aborygenami – miały zdecydowany wpływ na kształtowanie się obecnego obrazu kulturowo-religijnego Tajwanu.

Na początku XVII wieku Tajwan zamieszkiwała głównie ludność pochodzenia austronezyjskiego. W tym czasie także zaczęli pojawiać się kupcy chińscy, w większości z prowincji Fujian 福建, a także japońscy piraci i żeglarze. Następnie przybyli Holendrzy i niemal równolegle z nimi Hiszpanie.

1. Ludność pochodzenia protomalajskiego – Austronezyjczycy

3000 lat p.n.e. grupy ludzi posługujące się językami austronezyjskimi osiedliły się na Tajwanie, by potem wyemigrować przez Ocean Indyjski na Madagaskar i przez Ocean Spokojny na Wyspę Wielkonoćną. Była to największa migracja w dziejach starożytności. Ci, którzy pozostali na Tajwanie, podzielili się na kilkanaście grup językowych, określanych dzisiaj przez językoznawców jako „austronezyjskie języki Formozy”, najstarsze i najbardziej zróżnicowane odgałęzienia austronezyjskiego drzewa lingwistycznego¹. Odkąd różnice językowe wiążą się z różnicami kulturowymi, trudno się podjąć jakiegokolwiek generalizacji kultury i społeczeństwa tajwańskich aborygenów w XVII stuleciu. Mimo to grupy te łączy wiele cech wspólnych.

Interesujący opis ówczesnych tajwańskich aborygenów przekazał chiński uczonec Chen Di 陈第. W 1603 roku towarzyszył on misji antypirackiej wysłanej przez urząd cesarski na Tajwan. Doświadczenia swoje opisał w sprawozdaniu *Dong fan ji* 東番记². Większość czasu spędził w zatoce Taoyuan w okolicach obecnego miasta Tainan 台南, w miejscu, które w niedalekiej przyszłości miało się stać centrum misji holenderskiej. Pierwszy opis dotyczący lokalnej ludności stwierdzał, że „z natury swojej są oni ludem bojowniczym i lubiącym walczyć. Zabijają i ranią jeden drugiego używając wszystkich swoich sił”³. Wojow-

¹ P. Bellwood i in., *The Austronesians: Historical and Comparative Perspectives*, Canberra, 1995; D. Tryon, *Proto-Austronesian and the Major Austronesian Subgroups*, [w:] *The Austronesians: Historical and Comparative Perspectives*, Canberra 2006, s. 19-41; P. Bellwood, *Austronesian Prehistory in Southeast Asia: Homeland, Expansion and Transformation*, [w:] tamże, s. 103-118.

² Chen Di, *Dong fan ji*, [w:] Shen Yurong, „Min hai zeng yan. Taiwan wenxian congkan”, nr 56, Taipei 1959, s. 24-27.

³ Tamże.

nik, który zabił wroga, wziął jego głowę, odarł ciało ze skóry i powiesił szkielet u progu swoich drzwi – mógł być nazwany odważnym. Chen zauważył także, że dzielili pracę według płci. Kobiety uprawiały rolę, wypalały las i siały ziarno, bez stosowania irygacji. Mężczyźni zaś żyli w domach przeznaczonych tylko dla mężczyzn, gdzie poprzez ćwiczenia walk przysposabiali się do wojny i polowania⁴.

Inny, niemniej istotny opis przekazał nam misjonarz holenderski Georgius Candidius, który przebywał na Tajwanie od 1627 roku. W opisie tym ukazuje świętowanie, jakie obchodzono po powrocie ze zwycięskiej ekspedycji:

„Kiedy udało im się przynieść głowę wroga, całe miasteczko obchodziło huczną uroczystość, krzycząc i wiwatując z radości. Najpierw paradowano z głową po całej miejscowości. Śpiewali przy tym pieśni pochwalne dla swoich bóstw, które pomogły im zdobyć tę głowę. Gdziekolwiek się pokazali w mieście, byli witani jak bohaterzy, a przy tym oferowano im najlepsze i najmocniejsze trunki. Potem zanosili głowę do swojego *budynku sakralnego* (dla każdego piętnastu lub szesnastu domów jest przeznaczony specjalny *budynek sakralny*), gdzie gotowano ją w kotle, aż ciało odpadło od kości. Następnie odstawiali ją do wysuszenia, mocząc od czasu do czasu w najlepszym i najmocniejszym alkoholu. Na cześć swoich bóstw zabijali świnie i obchodzili huczną uroczystość. To zwycięskie świętowanie czasami toczyło się czternaście dni”⁵.

Jednak zdobywanie głów nie było związane tylko z osiągnięciem sławy wśród członków swojego plemienia. Mężczyźni Siraya „łowili” głowy po to, by osiągnąć pełną męskość. Antropolog John Shepherd zrekonstruował świat Siraya z XVII wieku i umieścił tradycję łowienia głów w kontekście głównej cechy ich społeczności – podziału ze względu na płeć⁶. Przez większą część życia mężczyźni i kobiety żyli osobno. W wieku czterech lat chłopiec przenosił się z domu matki do domu mężczyzn, gdzie otrzymywał wykształcenie w polowaniu i w walce. Z biegiem lat, przechodząc przez różne etapy dojrzewania, zostawał naznaczony zmianą koloru włosów i stylu ubierania. Mógł się ożenić w wieku 21 lat, ale nawet po ślubie nadal musiał przebywać

⁴ Tamże.

⁵ W. Campbell, *Formosa under the Dutch*, London 1903, s. 14-15.

⁶ J.R. Shepherd, *Marriage and Mandatory Abortion among the Seventeenth-Century Siraya*, „*American Ethnological Society Monograph*”, Series 6, Arlington 1995, s. 37.

w domu mężczyzn. Dopiero w wieku 42 lat mógł żyć razem z żoną, wtedy bowiem przestawał aktywnie uczestniczyć w wojnach i polowaniach. Nie powinien zostać ojcem przed 42 rokiem życia, ponieważ ciąża była niebezpiecznym stanem, prowadzącym do wspólnej sfery rodzaj męski i żeński. Jeśli żona zaszła w ciążę w okresie, w którym jej mąż jeszcze nie osiągnął 42 roku życia, duchowa przywódczyni Siraya zwana Inibs, dokonywała aborcji. Dominacja kobiet w sferze duchowej była odbiciem dominacji mężczyzn w sferze siły fizycznej⁷.

Inną cechą ówczesnej austronezyjskiej kultury Tajwanu był zwyczaj prowadzenia wojen międzywioskowych. Misjonarz Candidius pisał, że „(...) oni nie żyją w pokoju, ale raczej nieustannie toczą wojny, wieś przeciw wsi”⁸. Wieś żyła w ciągłym zagrożeniu, dlatego szukała sprzymierzeńców dla obrony przed często silniejszymi wrogami. Holendrzy i Hiszpanie również stawali się sprzymierzeńcami w walkach o wpływy i panowanie na lokalnym obszarze. Działania wojenne między wioskami, a zarazem wszelkie rozmowy dyplomatyczne prowadzono na różne sposoby, według ogólnie przyjętej geopolitycznej kultury. Najczęściej wśród ludu Siraya stosowano najazdy i zasadzki, które Candidius barwnie opisuje:

„Dziesięciu lub dwudziestu, lub trzydziestu, lub tylu ile trzeba, dociera do miejsca ataku. Potem pod osłoną nocy kierują się na tereny wroga chcąc sprawdzić, czy ktoś przebywa w domkach na polach. Jeśli kogoś znajdują, obojętnie czy jest to osoba starsza, czy młoda, kobieta czy mężczyzna, zabijają, odcinają głowę, ręce i nogi, a czasami nawet całe ciało tną na kawałki. W zależności od ilości osób, które biorą udział w ataku, każdy chce wziąć choćby kawałek jako trofeum z wyprawy. Jeśli nie znajdują nikogo na polach, kierują się w stronę miasta, gdzie czekają na okazję, aby zrobić zasadzkę na jakiś dom. W ciemnościach zabijają kogokolwiek w domu i uciekają z odciętymi głowami, rękami czy stopami, zanim reszta wsi zostanie zaalarmowana”⁹.

U ludu Siraya wieś była największą jednostką polityczną, jakkolwiek w innych częściach Tajwanu były większe jednostki, wielkością i funkcjonowaniem porównywalne z miastem. Na południu wyspy Holendrzy odkryli państwo-miasto, którego przywódcę zwano

⁷ P. Kang, *Culture and Culture Change of the Siraya under the Dutch East India Company*, University of Minnesota 1996, s. 34-35.

⁸ R. Campbell, *Formosa under the Dutch*, dz. cyt., s. 15.

⁹ Tamże, s. 9-25.

„księciem Lonkjouw”¹⁰. Rządził szesnastoma wsiami, a każda z nich posiadała swojego wybranego przywódcę. Wiedza na ten temat jest istotna ze względu na historię europejskiej kolonizacji wyspy przez Hiszpanów i Holendrów, którzy założyli swoje kolonie na obszarach, na których nie było tak dobrze rozwiniętych struktur politycznych.

Według holenderskich źródeł liczba ludności pochodzenia austronezyjskiego wynosiła około 100 000, a średnia gęstość zaludnienia wynosiła około 3 osoby na kilometr kwadratowy¹¹. Aborygeni byli wysokiego wzrostu i bardzo dobrze zbudowani. Głównym powodem ich dobrego zdrowia i atletycznej budowy ciała była duża zawartość białka w codziennej diecie. W tym czasie na Formozie żyły olbrzymie stada saren, „czasami dwa lub trzy tysiące razem w jednym stadzie”¹². Upolowane mięso stanowiło podstawę ich pożywienia, natomiast ze skór wykonywano ubrania, zbroje i broń, a często wymieniano je na inne produkty, które otrzymywano od chińskich handlarzy z prowincji Fujian¹³.

2. Chińczycy

XVII-wieczny chiński dokument mówi o prowincji Fujian 福建, że „jest to jałowa ziemia, której pola nie dostarczają żywności, a mieszkańcy muszą wypłynąć w morze, żeby zarobić na swoje życie i utrzymanie. Dziewięć rodzin z dziesięciu wyjeżdża w morze, aby móc przeżyć”¹⁴. Liczba osób podana przez autora jest nadmiernie duża, mimo

¹⁰ *Zeelandia Dagregisters*, t. 1-H, s. 421. *Dagregisters* to olbrzymia dokumentacja Kompanii Wschodnioindyjskiej (VOC), która przechowywana jest w Archiwach Państwowych Holandii w Hadze. Dotyczy ona również m.in. obecności Kompanii na Formozie. Wśród dokumentów znajdują się również *Dagregisters van het kasteel Zeelandia, Taiwan 1629-1662*, które są zbiorem codziennych raportów, jakie gubernator wraz z radą fortu musiał corocznie przesyłać do głównej siedziby Kompanii na wyspie Jawa (Batavia). Opisują one wzajemne relacje między Europejczykami pracującymi dla Kompanii, osadnikami i kupcami chińskimi – a rdzennymi mieszkańcami wyspy, jakimi są aborygeni. Zob. *Historia Niderlandów*.

¹¹ Odnośnie dyskusji na temat populacji aborygenów zob. J.R. Shepherd, *Mariage and Mandatory...*, art. cyt., s. 19.

¹² R. Campbell, *Formosa under the Dutch*, dz. cyt., s. 254. Godna uwagi jest relacja pt. *The Perilous and Most Unhappy Voyages of John Struys, through Italy, Greece, Lifeland, Moscovia, Tartary, Media, Persia, East-India, Japan and Other Places*, London 1683.

¹³ Y. Giraud (réd.), *Voyages et aventures du capitaine Ripon aux grandes Indes: journal inédit d'un mercenaire (1617-1627)*, Thonon-les-Bains 1990, s. 106.

¹⁴ Gu Yanwu, *Tian xia jun guo li bing shu*, [w:] Nakamura Takashi, *Helan shidai*

to rzeczywiście wielu ludzi z Fujian 福建 utrzymywało się z morza. Tajwan w coraz większym stopniu stawał się dla nich celem podróży w późnym okresie dynastii Ming 明. Na północy wyspy kulturowane były najdłuższe tradycje handlowe z ludźmi z Fujian 福建, którzy kupowali od rdzennej ludności węgiel, siarkę, złoto i dziczyznę, a sprzedawali żelazo i tekstylia¹⁵.

W południowo-zachodniej części wyspy sytuacja przedstawiała się inaczej. Corocznie ogromne ławice ryb wpływały w wody Cieśniny Tajwańskiej na tarło. Ze względu na bardzo dobry smak mięsa setki łodzi rybackich z Fujian 福建 poławiało je przez sześć tygodni. Potem rybacy wracali do domu ze świeżą, soloną lub suszoną rybą, za którą otrzymywali dobrą zapłatę. Często handlowali z lokalną ludnością, zakładając obozy na wybrzeżu wyspy, kupując od niej produkty (dzcizynę, skóry jeleni i poroże) otrzymane w wyniku polowania na sarny¹⁶.

Według Chen Di 陳第 wymiana handlowa z Chińczykami z Fujian 福建 wzrosła w znacznym stopniu pod koniec XVI wieku. Nawet niektórzy chińscy kupcy nauczyli się języków aborygenów. Inny holenderski przyjezdny zobaczył grupę Chińczyków żyjących we wsi aborygenów, w pobliżu centrum „handlu” chińsko-japońskiego. Stwierdził, że

„rzadko który dom w tej wsi nie jest zamieszkanym przez jednego, dwóch, trzech, a nawet pięciu lub sześciu Chińczyków. Język wieśniaków jest tak rzadko poprzepłatanym chińskimi słowami, że właściwie tworzy wymieszaną i łamaną mowę aborygenów”¹⁷.

Wiele dowodów wskazuje na istnienie dwóch chińskich wsi w okresie pierwszych lat po osiedleniu się Holendrów. Większa z nich położona była na długim, wąskim półwyspie, który tworzył zatokę Taoyuan 桃園. Oddzielona przez wodę od wioski aborygenów, na pewno powstała przed przyjazdem Holendrów i zamieszkiwana była przez cały rok. Z tego też powodu Holendrzy zdecydowali się na założenie

Taiwan nanbu zhi ziyu ye, Taipei 1997, s. 121.

¹⁵ J. Esquivel, *Memoria de las cosas perteneciente al estado de la Isla Hermosa (August 1633)*, Acta Provincia dela Santo Rosario (University of Santo Tomas), t. 49, Manila, s. 306-316.

¹⁶ Ts'ao Yung-ho, *Mingdai Taiwan yu ye zhi lue*, Taipei 1979, s. 157-174 (szczególnie s. 158-161).

¹⁷ J.A. van der Chijs, *Dagh-Register Gehouden int Casteel Batavia vant Passerende daer ter Plaetse als over Geheel Nederlands-India, Batavia, The Hague 1887-1903*, s. 23-24.

swojej głównej bazy w tym miejscu. Druga, mniejsza wioska była położona na stałym lądzie i w przyszłości miała się stać załącznikiem miasta Tainan 台南. Na początku XVII wieku obie wsie, według relacji pewnego Chińczyka, który je odwiedził, zamieszkiwali „rybacy i piraci”¹⁸.

Rzeczywiście, w pierwszej połowie XVII wieku Tajwan stał się bazą chińskich piratów. Powód był prosty – odkąd Chińczyków obowiązywał cesarski zakaz handlu z Japonią, zaczęli oni na własną rękę przemycać towary. Przemysłowcy, pozostając poza prawem, nie byli, jak inni kupcy, objęci legalną ochroną ze strony rządu – zajęli się zatem przemytem i rabunkiem. Poza tym, nie mając żadnych oficjalnych gwarancji co do swoich kontraktów z innymi handlarzami, założyli grupy przestępcze, które mogły siłą wymuszać żądania wobec swoich rywali. Powstawały wielkie, uzbrojone morskie organizacje przemysłowe, które łączyły przemyt, piractwo i wymuszenia, sprzedając swoją ochronę kupcom i rybakom. Chińscy uczeni określili ich terminem „zbrojne organizacje morskie”¹⁹ bądź „kupcy-piraci”²⁰.

Kiedy dwór cesarski objął ścisłą kontrolą swoje wybrzeża, liczba tych grup pod koniec XVII wieku mocno się zmniejszyła. Jednak w przededniu europejskiej kolonizacji organizacje kupców-piratów dopiero się rozwijały. Stały się wielkim wyzwaniem zarówno dla Holendrów, jak i dla Hiszpanów.

3. Japończycy

Na początku XVII wieku ówczesny rząd Japonii, podobnie jak rządy dynastii Ming 明, ograniczał działalność morską Japończyków, zostawiając otwarte morza europejskim przybyszom. W przeciwieństwie do Chin, Japonię od zawsze cechowały tendencje do zamorskich ekspansji, które wynikały z intensywnie prowadzonych wojen domowych i niewystarczającej ilości ziemi koniecznej do produkcji żywności. W XV wieku Japonią zarządzał centralny szogunat. W istocie jednak podzielona była na grupę niewielkich państweczek. Zarządzane przez władców zwanych *daimyo*, ustalały własne systemy sprawiedliwości, określały podatki i co najważniejsze – posiadały własne armie²¹.

¹⁸ S. Díaz, *Relação da fortaleza poder e trato com os Chinas, que os Olandeses tem na Ilha Ferosa Dada por Salvador Diaz, natural de Macao, que la esteve cativo e fugio em hua soma em Abril do Anno de 1626*, Bibiloteca Nacional de España, MSS 3015, s. 56.

¹⁹ Yang Yanjie, *Heju shidai Taiwan shi*, Taipei 2000, s. 77.

²⁰ Li Jiming, *Mingdai Hawaii maoyi shi*, Beijing 1990, s. 59.

²¹ J. Elisonas, *The Inseparable Trinity: Japan's Relations with China and Korea*, In *Early Modern Japan*, t. 4, *The Cambridge History of Japan*, Cambridge 1991, s. 235-300.

W latach od 1467 do 1573 *daimyo* byli wplątani w wojny. Lata te nazwano „Okresem Walczących Państw”. W celu utrzymania armii *daimyo* wspomagali handel zamorski, który w tym czasie bardzo szybko się rozwinął. Początkowo japońscy kupcy wędrowali do Chin, często w ramach systemu hołdu, czyli opłaty składanej władcom chińskim, w zamian za możliwość prowadzenia działalności handlowej. W 1523 roku dwaj rywalizujący ze sobą *daimyo* stoczyli walkę w porcie chińskim. Władze Ming zareagowały poprzez wydanie pewnych restrykcji względem japońskich kupców. Rywalizacja toczyła się dalej, aż do 1549 roku, kiedy to władze Ming całkowicie zakazały handlu z Japończykami. Wobec tego *daimyo*, nie mogąc legalnie handlować z Chinami, zaczęli zajmować się przemytem i piractwem²².

Chiny nie były jedynym partnerem handlowym Japonii. W XVI wieku coraz więcej japońskich statków żeglowało do południowo-wschodniej Azji. Około 1500 roku nie były one przystosowane do dalekich podróży po oceanie. Ich płaskie dna i prymitywne żagle utrudniały im żeglowanie pod wiatr. Z biegiem czasu Japończycy zaadaptowali chińskie wzory żaglowców, w wyniku czego stały się one szybsze i zdolne do pływania po wszystkich morzach. Odtąd przepłynięcie z Japonii do Chin nie trwało już miesiąc, lecz tylko kilkanaście dni i coraz więcej japońskich okrętów docierało do Azji południowo-wschodniej²³. Hiszpanie na Filipinach zanotowali, że japońscy kupcy przybywają co roku na wyspę Luzon, aby handlować z kupcami chińskimi²⁴. Po założeniu Manili przez Hiszpanów (1571) japońska populacja miasta systematycznie wzrastała, od jednego do dwóch tysięcy pod koniec lat dziewięćdziesiątych XVI wieku²⁵. Inni japońscy handlarze odwiedzali Macao, powodując wielką konsternację chińskich władz. Osiedlali się w Wietnamie, Kambodży, Syjamie i wszędzie tam w południowo-wschodniej Azji, gdzie lokalni władcy ich zaprosili i chcieli kupować ich towary. Chociaż japońskie statki nie były tak potężne jak statki Europejczyków, żołnierze posiadali reputację nieulekłych wojowników. Istotnie, Hiszpanie wynajmowali japońskich najemników,

²² Tamże.

²³ R.L. Innes, *The Door Ajar: Japan's Foreign Trade in the Seventeenth Century*, Michigan 1980, s. 39-41.

²⁴ E.H. Blair, J.A. Robertson, *The Philippine Islands 1493-1803*, Cleveland 1902-1909, s. 2-23.

²⁵ H. Bernard, S.J. Tientsin, *Les débuts des relations diplomatiques entre le Japon et les Espagnols des Iles Philippines (1571-1594)*, „Monumenta Nipponica”, nr 1, 1938, s. 99-137.

zaś król Syjamu zatrudnił *roninów* (samurajów nieposiadających swojego pana) na osobistą ochronę²⁶.

W 1590 roku wielki unifikator kraju, Toyotomi Hideyoshi, zaczął dominować nad prawie wszystkimi *daimyo*. Doprowadził do powstania scentralizowanej władzy i zjednoczenia Japonii, pokonując na swojej drodze innych *daimyo*. Jego wysiłki w celu zjednoczenia Japonii również zakładały wykorzystanie handlu zagranicznego. Innowacją, jakiej dokonał, było wprowadzenie licencji na żeglugę, znaną pod nazwą „czerwonych pieczęci”. Jego politykę kontynuował szogun Ieyasu Tokugawa. W jaki sposób „czerwona pieczęć” funkcjonowała – ukazują listy napisane przez Ieyatsu do władców krajów położonych w rejonie Morza Chińskiego. Pisząc np. do władcy centralnego Wietnamu w 1601 roku konstatował: „Jeśliby okręt z tej ziemi dotarł do Twojego kraju w innym czasie, dokumenty zawierające list z pieczęcią powinny być uważane za gwarancję. Te zaś okręty, które nie posiadają pieczęci, nie powinny dostać pozwolenia”²⁷. W liście do króla Kambodży w 1603 roku wyraźnie stwierdził, że „czerwone pieczęcie” odróżniają kupców od piratów. „Pieczęcie” zapewniały protekcję. Kiedy holenderska flota blokowała hiszpańskie Filipiny, tylko okręty z „czerwoną pieczęcią” miały pozwolenie na wplynięcie do portu²⁸.

System „czerwonych pieczęci” stosowany był w celu rozwoju i kontroli handlu zagranicznego. Korzystając z niego władcy rodu Tokugawa zamierzali importować towary potrzebne do produkcji amunicji (salertra) i broni (ołów i stal). Podobnie do licencji handlowych dynastii Ming, każda czerwona pieczęć była ważna tylko dla jednego miejsca, a japońskie archiwa prowadziły dane dotyczące rozmiaru działalności handlowej Japończyków. W 1604 roku wydano 29 „pieczęci”: dziewięć do Wietnamu, pięć do Kambodży, cztery do Tajlandii, cztery na Luzon, trzy do Patani (obecnie część Tajlandii) i jedną do Champa (królestwo leżące w obecnym Wietnamie)²⁹. Wiele okrętów żeglowało jednak bez pozwoleń. Szogun nie poświęcał im wiele uwagi. Ieyasu próbował również innych środków potrzebnych do stymulowania rozwoju handlu zagranicznego. Poprosił Hiszpanów o przysłanie europejskich cieśli do budowy statków w Japonii. Sugerował nawet, by japońskie statki mogły przybywać do Acapulco, jednak Hiszpanie sprzeciwili się temu³⁰.

²⁶ H. Bernard, S.J. Tientsin, *Les débuts des relations...*, art. cyt., s. 99-137.

²⁷ Zob. R.L. Innes, *The Door Ajar: Japan's Foreign Trade...*, dz. cyt., s. 112.

²⁸ E.H. Blair, J.A. Robertson, *Philippine Islands, 1493-1803 (18:228-30)*, cyt. [w:] R.L. Innes, *The Door Ajar: Japan's Foreign Trade...*, dz. cyt., s. 58.

²⁹ Zob. R.L. Innes, *The Door Ajar: Japan's Foreign Trade...*, dz. cyt., s. 58.

³⁰ Tamże, s. 60.

W 1615 roku Japonia została zjednoczona i stanowisko szoguna odnośnie handlu zagranicznego się usztywniło. W 1616 europejscy kupcy uzyskali pozwolenie na sprzedaż swoich towarów tylko w dwóch portach południowej Japonii. Pięć lat później szogun odrzucił chińską ofertę bezpośredniego handlu w zamian za pomoc w walce z piratami. Była to diametralna zmiana, ponieważ jeszcze w poprzedniej dekadzie szogunat próbował wejść w bezpośredni handel z Chinami. W latach dwudziestych XVII wieku szogunat pozwalał na niekontrolowane podróże zagraniczne, jednak w 1630 roku ostro ograniczył kontakty zamorskie. Najważniejszy edykt wydany w 1635 roku obalał system „czerwonych pieczęci” i zakazywał Japończykom podróży zagranicznych. W tym samym roku edykt ograniczył handel chińskim kupcom do portu w Nagasaki. Cztery lata później zakazano wjazdu do Japonii Hiszpanom i Portugalczykom, zaś w 1641 zakaz ten objął Holendrów, którzy mogli jedynie handlować na małej sztucznej wyspie w zatoce Nagasaki. Edykty zwane „polityką odosobnienia” nie miały na celu odizolowania Japonii, lecz raczej wprowadzenie kontroli nad działającymi na wybrzeżu *daimyo*. Szogun zaostrzył relacje z Hiszpanami, ale również utrzymywał ostrożne kontakty z Holendrami, Koreańczykami i z Chińczykami³¹. Ponadto wielkość handlu zagranicznego nie zmniejszyła się po 1639 roku, zaś restrykcje objęły różnych przewoźników – Holendrów i tysiące chińskich handlarzy, którzy nie byli posłuszni rządowemu zakazowi handlu z Japonią³².

Edykty z lat trzydziestych XVI wieku miały kluczowe znaczenie w historii wschodniej Azji. Japonia w jasny sposób ukazała tendencje w kierunku morskiej ekspansji. Japońscy handlarze, z powodu rywalizacji pomiędzy *daimyo*, ustalili drogi morskie we wschodniej i południowo-wschodniej Azji. Poza tym japoński rząd centralny był rzecznikiem idei podboju krajów zamorskich. Tendencja ta jest szczególnie widoczna w okresie panowania szoguna Hideyoshi, który w 1592 roku najechał Koreę. Był to pierwszy krok jego planu podporządkowania sobie znanego świata: Tajwanu, Filipin, Chin i ostatecznie Indii. Istotnie, w następnym roku wystosował list na Tajwan, który nazywał Takasago lub Takakuni, nakazujący wysłanie daniny. Jednak na Tajwanie nie było rządu i posłaniec wrócił bez odpowiedzi³³. Tymczasem jego plan w Korei upadł, tamtejsza ludność znalazła się na wojnie partyzanckiej, a poza tym wspomagały ich również armie dynastii Ming.

³¹ P.T. Ronald, *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*, Princeton 1983, s. 131. Od 1609 r. Wyspy Ryukyu były okupowane przez Japończyków.

³² Zob. R.L. Innes, *The Door Ajar: Japan's Foreign Trade...*, dz. cyt., s. 63.

³³ G. Sansom, *A History of Japan, 1334-1615*, Stanford 1958, s. 379.

Po jego śmierci w 1598 roku Japonia wycofała się z Korei, jednak kolejne ataki powtórzyły się w następnych latach. W 1609 roku jeden z *daimyo*, za zgodą szoguna, najechał królestwo Ryukyu, włączając je do japońskiego imperium. W tym samym roku inny *daimyo*, również za zgodą szoguna, poprowadził ekspedycję na Tajwan w celu sprawdzenia możliwości ustanowienia centrum handlu na tym terenie. Próba jednak nie powiodła się³⁴. W 1616 roku japoński kupiec i awanturnik, Murayama Toan wysłał trzynaście dżonek w celu zdobycia Tajwanu³⁵. Kiedy dotarli na wyspę, wpadli w zasadzkę zastawioną w korycie rzeki przez łowców głów. Zrezygnowali z Tajwanu, a w zamian za to splądrowali wybrzeże Chin. Wkrótce jednak Japończycy mieli wrócić z powrotem. W latach dwudziestych i trzydziestych XVII wieku japońscy handlarze stali się silną konkurencją dla Holendrów na Tajwanie. Gdyby nie edykt z 1635 roku, który zakończył japońską ekspansję, Holendrzy nie byłoby w stanie umocnić swej pozycji we wschodniej Azji.

4. Holendrzy

Na początku XVII wieku Holendrzy chcieli przejąć handel z rąk Hiszpanii i Portugalii, dlatego przybyli do Azji wschodniej. Zjednoczone Prowincje Niderlandów uzyskały niezależność od Hiszpanii w 1579 roku po kluczowym wydarzeniu znanym pod nazwą Wojny Osiemdziesięcioletniej. Częścią holenderskiej strategii był atak na hiszpańskie kolonie. Portugalia w tym czasie podlegała Hiszpanii, dlatego ich kolonie również znalazły się w zasięgu ataku Holendrów.

W 1596 roku Jan Huygen van Linschoten opublikował słynną książkę *Itinerario* opisującą swoje podróże do Indii w czasie, gdy był zatrudniony przez Portugalczyców³⁶. *Itinerario* zawierało początkowo tajemnicę portugalskich map morskich, które ośmieliły holenderskich nawigatorów do udania się w kierunku Indii Wschodnich. Pierwsza holenderska ekspedycja do Wysp Korzennych (Moluki) powróciła do Holandii w 1597 roku. Tylko jeden z pięciu statków przetrwał podróż. Przywiózł tak wiele przypraw, że spłacił koszty całej ekspedycji. Holenderscy inwestorzy natychmiast założyli kilkanaście wschodnioindyjskich kompanii³⁷.

³⁴ Nazywał się Arima Harunobu.

³⁵ I. Seiichi, *Shiqi shiji Ribenren zhi Taiwan qinlue xingdong*, „Taiwan Yanjiu Cong Kan”, t. 71, 1959, s. 1-23.

³⁶ J.H. Linschoten van, *Itinerario: Voyage ofte schipvoert van Jan Huygen van Linschoten naar Oost ofte Portugaels Indien, 1579-1592*, Hague 1596, s. 1955-1957.

³⁷ Tamże, s. 1955-1957.

Kompanie zawzięcie konkurowały między sobą, obniżając nawzajem zyski. W wyniku tego Stany Generalne (rząd Niderlandów) zdecydowały o scaleniu oddzielnych kompanii w jedną, wielką Zjednoczoną Kompanię Wschodnioindyjską (*Vereenighde Oost-Indische Compagnie* – VOC). W ten sposób rozwiązano kwestię współzawodnicstwa między Holendrami, a co ważniejsze – stworzono potężną ekonomiczną broń przeciwko Hiszpanii i Portugalii. VOC była zachęcana do zarabiania pieniędzy przez atakowanie hiszpańskich i portugalskich kolonii. Kompania otrzymała specjalną pomoc do walki od Stanów Generalnych – prawa zazwyczaj przysługujące niezależnym państwom: prawo do rozpoczęcia wojny i prawo do zawierania traktatów z obcymi krajami. We Wschodnich Indiach (obszary na wschód od Morza Arabskiego) VOC reprezentowała państwo holenderskie. W efekcie Stany Generalne stworzyły potężne, oficjalnie handlujące, usankcjonowane przez państwo przedsiębiorstwo kolonialne³⁸.

Dzięki takiemu wsparciu Kompania rozwijała się błyskawicznie. Po założeniu swojej głównej azjatyckiej bazy w Batawii (obecnie Dżakarta), rozpoczęła serię ekspedycji w celu objęcia kontrolą handlu w południowo-wschodniej i wschodniej Azji. W 1662 roku Kompania wysłała swoją flotę, aby zdobyć Macao od Portugalczyków, jednak kolonia się obroniła, będąc dobrze ufortyfikowanym miastem z doborowymi oddziałami Hiszpanów³⁹.

Po klęsce holenderska flota popłynęła prosto na wyspy Penghu 澎湖, które leżą na granicy mórz pomiędzy Macao i Japonią. Holendrzy rozpoczęli budowę fortyfikacji, z której mieli zamiar kontrolować chińsko-japoński handel jedwabiem. Urzędnicy z Fujian 福利 przekonali ich do wycofania się z wysp i proponowali w zamian osiedlenie się na Tajwanie⁴⁰. Jednak nie poinformowali władz w Pekinie o zamieszkaniu tam Holendrów. Stwierdzili jedynie, iż nakazali im „wznieść fortecę i wycofać się”⁴¹. Holendrzy, choć niechętnie, podporządkowali się temu nakazowi⁴². W 1624 roku rozpoczęli budowę twierdzy w południowo-zachodnim Tajwanie, w pobliżu dzisiejszego miasta Tainan. Hiszpańscy urzędnicy w Manili uznali, iż trzeba się temu przeciwstawić i w 1626 roku ustanowili hiszpańską kolonię w północnym Tajwanie.

³⁸ C.R. Boxer, *The Dutch Seaborne Empire: 1600-1800*, London 1965, s. 223.

³⁹ J.E. Wills, *Pepper, Guns, and Parleys: The Dutch East India Company and China, 1622-1681*, Cambridge-Massachusetts 1974, s. 165.

⁴⁰ Cheng Shaogang, *De VOC en Formosa 1624-1662: Een Vergeten Geschiedenis*, Leiden 1995, s. 76-98.

⁴¹ Yang Yanjie, *Heju shidai Taiwan shi*, Taipei 2000, s. 33.

⁴² Zob. Cheng Shaogang, *VOC en Formosa*, s. 27.

5. Portugalczycy i Hiszpanie

Portugalczycy byli pierwszymi, którzy przetarli szlaki na Daleki Wschód. Portugalscy królowie wspierali zamorskie ekspansje. Nie tylko słynny Henryk Żeglarz (1394-1460), ale także królowie Jan II (1481-1495) i Manuel (1495-1521) jeszcze bardziej zachęcali kupców i możnowładców do wysyłania ekspedycji w poszukiwaniu drogi do Indii. Najkrótsza trasa wiodła wokół kontynentu afrykańskiego, a następnie przez wody Oceanu Indyjskiego. W 1511 roku Portugalczycy zajęli słynny port Melaka, zwany „bramą do handlu” we Wschodniej i Południowo-Wschodniej Azji. Podbój ułatwili niektórzy kupcy chińscy. Wkrótce Portugalczycy pozęglowali do samych Chin. Urzędnicy dynastii Ming uważali jednak, iż Portugalczycy zwani *Falangi* są uzurpatorami obszarów podległych cesarzowi Chin, ponieważ pokonany król Melaki był jego lojalnym poddanym⁴³. Portugalscy emisariusze oświadczyli dumnie chińskiemu urzędnikowi, że zajęli Melakę w imieniu chińskich kupców, których tyranizował lokalny król. Jednak to tłumaczenie nie wywarło oczekiwanego efektu, ponieważ Chińczycy nie byli najważniejszą grupą narodowościową w Melace. Dlatego zakazano Portugalczykom wjazdu do Chin⁴⁴.

Pomimo wielu prób, dopiero w 1552 roku przebiegły kupiec portugalski o nieznanym nazwisku dowiedział się, że chińscy urzędnicy w Kantonie (Guangzhou 廣州) nie wprowadzili morskiego zakazu dynastii Ming. Obcokrajowcy mogli handlować z wyjątkiem „*Farangi*, którzy byli ludźmi o nieczystych sercach”⁴⁵. Współpracując z chińskim urzędnikiem, którego obdarowywał bogatymi podarunkami, doprowadził do zmiany nazwy – odtąd już nigdy więcej nie można było identyfikować Portugalczyków z *Farangi*. Fortel zadziałał i do 1557 roku Portugalczycy ustanowili swoją kolonię w Macao, w pobliżu jedwabnych targowisk Kantonu. Kantońscy urzędnicy uważnie przyglądali się swoim nowym gościom. Portugalczykom nie było wolno przekroczyć Okrągłej Bramy (Porta do Cerco) na końcu półwyspu Macao. Na terenie kolonii było niewiele terenów rolnych, dlatego byt przybyśców zależał od żywności sprowadzanej z Chin, której transport mo-

⁴³ *Falangi* jest portugalską transliteracją chińskiego słowa *falanke* 法蘭克 pochodzącego od arabskiego i perskiego słowa *faranji*, Europejczycy, a wywodzącego się od słowa Frankowie. Zob. *Wen Shin English-Chinese Dictionary of Contemporary English*, Taibei 1985.

⁴⁴ C.R. Boxer, *Fidalgos in the Far East 1550-1770*, Hong Kong, 1968, s. 134.

⁴⁵ J.E. Wills, *Relations with Maritime Europeans*, [w:] *The Ming Dynasty 1368-1644*, cz. 2, Cambridge 1998, s. 333-375.

gli wstrzymać urzędnicy, jeśli uznali, że przyjezdni źle się zachowują. Mimo to kolonia rozwijała się dynamicznie. Statki z jedwabiem zwane *carracks* lub *naos* każdego lata wypływały z Macao i przybywały do Japonii po dwunastu lub trzydziestu dniach podróży. Powracały w listopadzie lub grudniu wypełnione srebrem⁴⁶. W 1571 roku Portugalczycy otrzymali możliwość osiedlenia się w Nagasaki, dzięki czemu ustabilizowała się ich pozycja w Chinach i Japonii. W stosunku do chińskich i japońskich kupców nie stosowali agresywnego systemu opłaty za przejścia zachodnie do Indii, jaki funkcjonował na Oceanie Indyjskim.

Królowa Hiszpanii Izabela Kastyljska, tak jak Portugalczycy, popierała zamorskie ekspedycje. Namówiona przez dworzanina Luisa de Santandel, zgodziła się na wyprawę Krzysztofa Kolumba, sfinansowaną częściowo przez dwór, częściowo przez kupiecką rodzinę Pizonów. Kolumb miał odkryć zachodnią drogę do Indii, zaś tereny przez niego odkryte przechodziły na własność korony hiszpańskiej. W wyniku czterech wypraw na zachód Kolumb odkrył wyspy: Bahama, Kubę i Haiti (1492), Małe Antyle i Jamajkę (1493), ujście rzeki Orinoko (1498), wybrzeże Hondurasu i Nikaragui (1502). Do Indii jednak nie dotarł. Natomiast drogę morską do tego kraju odkryli Portugalczycy na czele z Vasco da Gamą w 1498 roku. Hiszpanie również dotarli na Daleki Wschód, wysyłając kolejne wyprawy wzdłuż wybrzeży Ameryki Południowej, które opływały Ziemię Ognistą i przepływały potężne obszary Oceanu Spokojnego, by ostatecznie dotrzeć do terenów obecnych Filipin. W 1559 roku król Filip II wysłał ekspedycję w celu zdobycia wysp, które wkrótce miały przyjąć jego imię – Filipiny. Miasto Manila zostało założone w 1571 roku i szybko rozwijało się dzięki chińskim handlarzom, którzy kupowali srebro przywożone przez Pacyfik słynnymi *manilskimi galeonami*. W zamian za srebro mieszkańcy Manili otrzymywali jedwab z Chin, który z kolei sprzedawali w koloniach hiszpańskich w Ameryce lub nawet w samej Hiszpanii⁴⁷. Odtąd Tajwan i okoliczne wyspy podlegały władzy gubernatora Manili i stamtąd rozpoczęła się dalsza kolonizacja prowadzona przez Hiszpanów⁴⁸.

Od końca XVI wieku Formoza nabierała znaczenia strategicznego. Dla Holendrów stała się ona miejscem do dalszej ekspansji Kompanii Wschodnioindyjskiej, skierowanej na rozwój handlu z Chinami i Japonią, a także walkę o wpływy na Dalekim Wschodzie z Hiszpanią. Dla Hiszpanii Formoza była punktem pośrednim na trasie z Manili do

⁴⁶ C.R. Boxer, *Fidalgos in the Far East...*, dz. cyt., s. 154.

⁴⁷ T. Andrade, *How Taiwan Became Chinese. Dutch, Spanish and Han Colonization in the Seventeenth Century*, New York, 2008, s. 9.

⁴⁸ Tamże, s. 10.

wybrzeży Chin i Japonii. Stamtąd zamierzali Hiszpanie wysyłać żaglowce z towarami do różnych portów chińskich czy japońskich, równocześnie rozwijając działalność misyjną w tych krajach. Z kolei Chińczycy osiedlali się na wyspie z powodu biedy, przeludnienia i częstych wojen, które miały miejsce w górzystej prowincji Fujian. Formoza miała być dla nich miejscem ucieczki i względnego dobrobytu. Japońscy władcy i piraci od bardzo dawna interesowali się możliwością zajęcia wyspy. Największe trudności sprawiali im wrogo nastawieni aborygeni i niebezpieczne prądy morskie, które opływają Tajwan. Właśnie rdzenna ludność Formozy najbardziej odczuła przyływ nowych kolonizatorów i przybyszów z innych krajów. Została ona poddana różnorodnym naciskom i wpływow – na południu i wschodzie wyspy ze strony Holendrów i chińskich kolonizatorów, na północy ze strony Hiszpanów i sporadycznie Japończyków.

DARIUSZ JANYGA

Tajwan w przededniu kolonizacji (XVI-XVII wiek)

Streszczenie

W XVI i XVII wieku Hiszpania, Portugalia i Holandia usiłowały narzucić hegemonię polityczno-ekonomiczną na Dalekim Wschodzie. W tym czasie w Chinach dynastię Ming wypierała mandżurska dynastia Qing, co wywołało emigrację ludności chińskiej na Tajwan. Od połowy XVI wieku na Formozie osiedlali się kupcy (piraci i przemytnicy) przybywający z Chin. Ścisła kontrola wybrzeża przez władzę cesarską hamowała te ruchy emigracyjne. Kolejne próby nawiązania wymiany handlowej z Tajwanem i osiedlenia się na wyspie podjęli kupcy z Japonii. Jednakże na mocy edyktu cesarskiego z 1635 roku japońska ekspansja na Formozę została zatrzymana. Ostateczna rozgrywka o dominację w tej części świata rozegrała się pomiędzy Holendrami, Hiszpanami i Portugalczycami. Tymczasem wielkim wyzwaniem dla żeglarzy Starego Kontynentu stały się organizacje kupców-piratów chińskich, paraliżujące nawigację w strefie przybrzeżnej Formozy. Kolonizacja Wyspy postępowała. W odpowiedzi na budowę fortyfikacji (1624) na południowo-zachodnim Tajwanie przez Holendrów, Hiszpanie z Manili ustanowili (1626) kolonię na północnej Formozie. Dla europejskich żeglarzy Tajwan stał się punktem pośrednim na trasie do wybrzeży

Chin i Japonii. Z Formozy wypływały statki z towarami do portów chińskich czy japońskich. Komunikacja ta sprzyjała również rozwojowi misji chrześcijańskich.

Słowa kluczowe: Chiny, Tajwan, historia Dalekiego Wschodu, odkrycia morskie, migracje.

DARIUSZ JANYGA

Taiwan on the Eve of Colonisation (16th – 17th Century)

Abstract

In the 16th and 17th century, Spain, Portugal and the Netherlands sought to impose political and economic hegemony in the Far East. At the same time in China, the Manchu Qing dynasty forced out the Ming dynasty - which caused the Chinese emigration to Taiwan. From the mid-16th century in Formosa, merchants (pirates and smugglers), coming from China, settled. The strict control of the coast, executed by the imperial authorities, suppressed these emigration movements. Further attempts to establish a bartering with Taiwan and to settle on the island were taken by the Japanese merchants. However, under the imperial edict of 1635, the Japanese expansion towards Formosa was aborted. The final fight for the dominance in this part of the world took place between the Dutch, Spaniards and Portuguese. Meanwhile, the sailors of the Old Continent had to face a new challenge of Chinese merchants-pirates organisations, paralysing the navigation in the coastal zone of Formosa. The colonisation of the Island progressed. As a response to the construction of fortifications on the south-western Taiwan by the Dutch (1624) - the Spaniards of Manila established a colony on the northern Formosa (1626). For the European sailors Taiwan became an intermediate point on the route to the coasts of China and Japan. From Formosa ships, with a cargo destined to Chinese or Japanese harbours, sailed out. This communication also fostered the development of Christian missions.

Key words: China, Taiwan, the history of the Far East, the discovery of marine migrations.